

CSOMA MÓZES

„Mao Ce-tung elvtárs igen behatóan érdeklődött
a magyarországi helyzet iránt”

Vámos Péter: *Magyar–kínai kapcsolatok, 1949–1989*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó, 2020, 878 pp.

Rendkívül érdekes szakkönyvvvel lett gazdagabb a kelet-ázsiai térség félmúltja és a magyar diplomáciatörténet iránt érdeklődő olvasóközönség. Vámos Péter sinológus-történész több évtizedes kutatómunkájának gyümölcseként megjelent a *Magyar–kínai kapcsolatok, 1949–1989* című forrásgyűjtemény-kötet. A Károli Gáspár Református Egyetem és a L'Harmattan Kiadó közös kiadásában megjelent hatalmas munka első, csaknem 180 oldalát egy rendkívül részletes tanulmány tölti ki, amelyben a szerző hat korszakra bontva vizsgálja a magyar–kínai kapcsolatok négy évtizedét. Az első korszak (1949–1956) a két távoli ország kapcsolati struktúráinak kialakulását mutatja be, a „Szabad Kína” irányába tett első tapogató lépésektől a nagykövetségi szintű diplomáciai kapcsolatok létrejöttén keresztül a pekingi misszió mindennapi működésének egyes elemeiig. Ebben az időszakban a kapcsolatokat a kulisszák mögött a bizalmatlanság és a nehézségek jellemezték: a kínai külügy munkatársai magánjellegű kapcsolatokat még nem tarthattak fenn külföldiekkel, a kínai üzleti tárgyalási stílus pedig a magyarok számára teljességgel ismeretlen volt. A kínai nyelven beszélő magyar diplomaták hiánya is nehézséget jelentett, a problémát csak 1955-ben sikerült orvosolni két célnyelvi környezetben végzett fiatalember, Galla Endre és Tóth Barna állományba vételével. Érdekes megemlíteni, hogy a gazdasági kapcsolatok tekintetében a magyar export akkor még nehézipari termékekből állt: a kínai főváros utcáin közlekedő autóbuszok egyharmada ugyanis magyar Ikarusz volt, de voltak olyan magyar exportcikkék is, amelyek minősége a kínaiak szerint kívánni valót hagyott maga után. Az 1956-os magyar forradalmat megelőző időszak egyik legfontosabb bilaterális eseménye Kádár János részvétele volt a Kínai Kommunista Párt aktuális kongresszusán, ami – a Vámos Péter által felsorakoztatott források tanúsága szerint – nagy hatást gyakorolt a későbbi magyar pártvezetőre. A kongresszusi részvétel egyébként Kádár első jelentős nemzetközi szereplésének tekinthető.

A második korszak (1956–1959) fókuszában a magyar forradalom és az azt követő fejlemények állnak. A kínai sajtó a budapesti események kapcsán egyszerre tett említést a „diákok békés felvonulásáról”, valamint az „ellenforradalmárok” által kihasznált helyzetről. Mint ismeretes, 1956. október 30-án a szovjet kormány nyilatkozatot adott ki a szocialista országok közti teljes egyenlőség tárgyában, amit a kínai fél egyrészt üdvözölt, ugyanakkor elítélte a szovjet „nagyhatalmi sovinizmust”. Ezt a nyilatkozatot értelmezte úgy a magyar sajtó, hogy a pekingi vezetés a magyar forradalom mellett áll, ugyanakkor egy nappal a november 4-i szovjet

intervenció előtt a *Zsenmin Zsípao* pártlap már azt hangsúlyozta, hogy a kínai népszilárdan áll a „Szovjetunió vezette szocialista tábor” oldalán. A Vámos Péter által összegyűjtött dokumentumokból kiderül, hogy a magyar forradalom után minden korábnál mélyebb együttműködés alakult ki Peking és Budapest között, aminek nyitánya Csou En-laj külügyminiszter 1957. januári budapesti látogatása volt. Az utóbbi esemény komoly fegyvertény volt a Kádár-rendszer nemzetközi legitimitációja szempontjából, a forrásgyűjteményben szereplő egyik dokumentumból kiderül, hogy a szervezők – köztük a közelmúltban sokat emlegetett Biszku Béla – milyen külsőségekkel készültek a látogatásra. Csou En-Laj egyébként azt javasolta, hogy az „ellenforradalom” elfogott vezetőit nem kell azonnal kivégezni, sőt beismerő vallomás esetén mérsékelni is lehet büntetésüket.

Az ötvenes évek végén azonban a Szovjetunió és Kína kapcsolatai végérvényesen feszültté váltak, ami természetesen hatást gyakorolt a magyar relációra is. A sinológus-történész kutatásaiból kiderül, hogy a magyar hatóságok 1960-ban már egyértelmű titkolózásokkal találkoztak kínai részről. Ennek megfelelően a tanulmány harmadik korszaka (1960–1969) a kétoldalú viszony folyamatos romlásáról szól. Kiemelendő, hogy Kádár János akkori véleménye szerint a radikális kínai álláspont kialakulásához saját belpolitikai viszonyaik vezettek: a hibás gazdaságpolitikai döntések következtében ugyanis állandó ellenségkép fenntartására volt szükségük. 1960 novemberében Martin Ferenc pekingi magyar nagykövet jelentésében már egyértelműen megfogalmazta, hogy a bilaterális viszony a „felszínen igen szívélyes, lényegében azonban nem a régi”, majd egy évvel később Péter János külügyminiszter rendeletben szabályozta a magyar diplomaták és a kínai állampolgárok kapcsolattartásának szabályait. (Egy kapcsolódó megjegyzés e sorok írójától: a Kínától kissé keletebbre lévő Koreai Népi Demokratikus Köztársaságban pontosan a fent említett időszakban külön örposztok jelentek meg a szovjet tömbországainak nagykövetségei előtt, hogy ellenőrizzék a kelet-európai diplomaták és a helyi állampolgárok kapcsolattartásait.)

A nyílt szovjet–kínai konfliktusban Magyarország természetesen a Szovjetunió pártjára állt, ami kínai részről komoly bírálatokat eredményezett. 1964-ben még sor került a magyar állampárt delegációjának kiutazására Pekingbe, amelynek tapasztalatairól Komócsin Zoltán pártfunkcionárius a következőket említette meg hazatérése után: az ottani személyi kultusz „minden képzeletet felülmúl”, és „nem lehet úgy beszélni senkivel, hogy a harmadik mondat után ne idézgetné Mao Ce-tungot”. Vámos Péter tanulmányából kiderül az is, hogy a szovjet vezetés a hatvanas évek végén miként igyekezett egységesíteni a szocialista tömbországainak Kína-politikáját. Jellemző azonban, hogy már ekkor is volt olyan szovjet szatellit-ország (nevezetesen Észak-Korea), amelynek vezetője a szovjetek és a kínaiak közötti nyílt állásfoglalást elkerülendő, egyszerűen nem vett részt a témában összehívott moszkvai csúcstalálkozón. A szovjet–kínai szakítást követően az MSZMP Politikai Bizottsága, majd a kormány négy határozatot fogadott el (1965, 1970, 1979, 1982), amelyek a hatvanas évek közepétől a rendszerváltásig megszabták Magyarország

Kína-politikájának kereteit. Vámos Péter közli és elemzi is mind a négy dokumentumot, amelyek jelentősen befolyásolják az adott korszakról kialakult narratívát.

A tanulmány negyedik szakasza (1969–1982) a magyar–kínai reláció lassú közelkedésére fókuszál, amelynek kezdeti szakaszában bemutatja az 1969-ben lezajlott szovjet–kínai határviellongásokra adott magyar reakciókat. A magyar tömegtájékoztató, valamint a fentebb említett Komócsin Zoltán pártfunkcionárius természetesen teljes mértékben felsorakozott a moszkvai álláspont mellett, és maximálisan elítélte a maoista vezetést. A kulisszák mögött azonban a magyar–kínai viszonyban lassú enyhülés indult meg, a kínai fél több gesztust is tett hazánk irányában. Ennek a kevésbé ismert folyamatnak a dokumentumai is szerepelnek Vámos Péter könyvében, amelyekből kiderül Kádár János véleménye a konfliktusról. „Ami a dolog lényegét illeti, ami a mérvadó: a kínai szándékok hogyan viszonyulnak a Szovjetunióhoz. Mi csak bábok vagyunk a szemükben.” – fogalmazta meg nagyon pontosan az aktuális helyzetet a magyar pártvezető. A két távoli ország pártközi kapcsolatai egyébként csak a nyolcvanas évek második felében álltak helyre.

Vámos Péter tanulmányának utolsó előtti, ötödik szakasza (1983–1988) már a kapcsolatok rendezéséről szól, egy teljesen megváltozott nemzetközi környezetben, amikor már lehetővé vált az is, hogy Budapesten megnyíljon az első kínai étterem, és a magyar illetékesek ne lássanak benne politikai kockázatot. Ebben az időszakban a kelet-közép-európai szocialista országok és Kína gazdasági kapcsolatai gyors növekedésnek indultak, illetve nyilvánvalóvá vált, hogy a kínai kapcsolatkeresési lépések mögött nincsen szovjetellenes szándék. A magyar gazdasági reformtapasztalatok nagyon érdekelték a kínai vezetést, ugyanakkor ezt a felfokozott érdeklődést a kétoldalú kereskedelem terén nem sikerült megfelelően kiaknázni. A nyolcvanas évek végén, az új idők előszeleként a magyar–kínai relációban fontos kérdéssé – pontosabban feszültségforrássá – lépett elő Tajvan kérdésköre, ugyanis a pekingi vezetés által „lázadó tartománynak” tekintett sziget döntéshozói egyre nagyobb érdeklődéssel fordultak hazánk felé. 1987 végétől a kínai diplomácia így intenzív nyomást gyakorolt a magyar félre, hogy fogja vissza gazdasági kapcsolatainak építését Tajvannal. Érdekes hozzátenni, hogy ebben az időszakban a fentiekkel teljesen párhuzamos folyamat játszódott le Kínától és Tajvantól kissé keletebbre: Észak-Korea ugyanis azt akarta megakadályozni, hogy Magyarország intenzív kapcsolatépítésbe kezdjen Dél-Koreával. A tanulmány hatodik, záró szakasza (1989) az ideológiai azonosságra épülő kapcsolatok lezárultát mutatja be Magyarországra és Kínára vonatkozásában, külön foglalkozva Nagy Imre szerepének – és újratemetésének – kínai értékelésével, valamint a pekingi Tienanmen téren történtek magyarországi fogadtatásával.

Vámos Péter kötete összesen 180 külügyi dokumentumot közöl a vizsgált időszak kétoldalú kapcsolatainak bemutatására, amelyekből árnyalt és precíz képet kaphatunk nem csupán a kiemelt reláció múltjáról, hanem a hazai diplomácia történetéről is. Vámos Péter munkája tehát úttörő vállalkozás, amely a szovjet–kínai kapcsolatok változásainak kontextusában vizsgálja Magyarországra és Kínára viszony-

rendszerének alakulását. Megmutatja, hogy a magyar–kínai kapcsolatok dinamikája egyrészt szorosan követte a szovjet–kínai viszony hullámzásait, másrészt azt is világossá teszi, hogy mivel a magyar politika mindvégig kereste a kapcsolatok fejlesztésének lehetőségét, amikor kínai részről is megvolt a viszony javításának szándéka, Budapest és Peking kapcsolatai gyorsabban és látványosabban fejlődtek, mint a szovjet–kínai viszony, különösen a nyolcvanas évek közepén, második felében. A könyvet egyaránt haszonnal forgathatják sinológusok, a legújabb-kori diplomáciatörténettel foglalkozó történészek, valamint a gyakorló diplomaták is.